

İZMİR TİCARET ODASI DERGİSİ

Vizyon

EKONOMİK

*1995 yılı
ekonomisinden
beklentiler*

1995 Yılında izlenecek kamu gelirleri politikası nasıl olmalıdır?

Ahmet Burçin YERELİ / Dokuz Eylül Üniversitesi Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

1980'li yıllardaki hızlı büyümenin dış kaynaklarla finanse edilmesi, 1990 sonrasındaki dış borç geri ödeme yükünü de artırmıştır. 1990 sonrasında Körfez Krizi ve Güneydoğu Anadolu'daki terör olayları savunma harcamalarında gözle görülür bir artışa yol açarken, 1991 genel seçimleri ile 1994 yerel seçimleri ve bu sürede çok sık ara ile yapılan ara seçimler bayındırlık harcamalarında da politik amaçlı artışlara neden olmuştur. 1991 yılındaki Kabine ve 1993 yılındaki Cumhurbaşkanlığı değişiklikleri ile birlikte çok kısa sürelerle yapılan kabine ve bürokrat değişiklikleri sonucunda yaşama ve yürütmeye organları kendilerinden beklenen verimde bir çalışma gösterememişlerdir.

1994 yılı bütçesinde yatırım harcamaları neredeyse tamamen durmuştur. Kamu kesimi borçlanma gereği GSMH'nın % 10'una ulaşmış ve 1994 Mali Yılı Bütçesi'nin % 25'ini aşmıştır. Bu açığın finansmanında ise kısa vadeli iç borçlanmaya ağırlık verilmiş, en sağlıklı kamu geliri olan vergilere, politik endişeler nedeniyle daha önceden gereken önem verilmediği için ek vergilere yönelinilmiştir.

Kamu açıklarının finansmanında iç borçlanmaya ağırlık verilmesi, borç stoğu iyice artmış bulunan ülkemizde, dış borç imkanlarının tıkanmasından kaynaklanmıştır. Amprik kanıtlar, borç kısılacı içindeki ülkelerde dış borç yerine iç borç ikamesinin yüksek reel faiz oranları yoluyla özel yatırımlarda bir azalmaya sebep

olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda uygulanan sıkı para politikası, rezervlerde bir azalışa ve sermaye kaçışında bir artışa neden olabilir. Sermaye kaçışıyla ilgili bu durum, yüksek enflasyonun negatif etkisinin yüksek reel faiz oranlarının pozitif etkisinden daha ağır olması halinde ortaya çıkmaktadır. Paranın değer kaybına göre düzeltilmiş yurtiçi faiz oranlarının yurtdışı faiz oranlarını aşması durumunda aşırı iç borçlanma enflasyonu yükseltmektedir. Bu bulgular özellikle ülkemiz açısından yüksek iç borçlanma politikasının 1995 yılı içerisinde enflasyon oranında hedeflenen düşüşün sağlanamayacağı ihtimalini de güçlendirmektedir. Hükümetin kendi içindeki kısır çekişmeleri ve ara seçim tartışmalarını bir kenara bırakarak, 1995 yılı içinde izleyeceği kamu gelir politikasını yeniden gözden geçirmesi gerekmektedir. Zira, Koalisyon Hükümetini oluşturan partilerin bir dahaki seçimdeki başarısı, şu an için tamamen 1995 yılı ekonomisine endekslenmiştir. 1995 yılında kamu savurganlığının önüne geçebilmek için 1994 yılında bu yönde alınan kararların 1995 yılında da devam ettirilmesine çalışılmalıdır. Kamu gelirlerinde ciddi bir artış sağlanması isteniyorsa öncelikle gereksiz kamu harcamalarının önüne geçilmelidir.

1994 Mali Bunalımını aşmak için getirilen "Net Aktif Vergisi", "Ekonomik Denge Vergisi", "Ek Gayrimenkul Vergisi" ve "Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi" adlı yeni vergiler daha çok tüccar, esnaf ve serbest meslek erbabının vergi yüklerini arttırmaktan başka bir işe yaramamış-

tır. Üstelik bu vergiler daha önceden mükellef olan ve vergisini ödeyen büyük bir kesimden alınan ek bir servet vergisi niteliğinde olduğu için, vergi dışı alanlardaki kazançlar daha cazip hale gelmiştir. 1994 yılında faaliyetine son veren işletme sayısındaki artışın önemli bir kısmı kayıt dışına çıkma arzusundan kaynaklanmıştır. Faizler, devalüasyonlar, spekülasyon faaliyetleri ve bütün bu mali derinleşme süreci içinde ülkemizdeki rant kesimi hızla büyümüştür. Bu pastadan en büyük payı ise belli bankalar almaktadır. 1994 yılına ait 9 aylık bilançolar incelendiğinde, 5 Nisan sonrasında avaz avaz bağırarak ve Net Aktif Vergisi'ne karşı en sert tepkiyi gösteren bankaların sanayi işletmelerine göre daha karlı oldukları, hatta karlarını birkaç misli arttırdıkları gözlenmektedir.

Türkiye'de, "Kayıtdışı Ekonomi Kesimi" büyük bir sorun haline gelmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'nca yaptırılan bir araştırmaya göre kayıtdışı ekonomi nedeniyle kaybedilen vergi 100 trilyon TL yani 2.7 milyar \$'dır. Ancak yapılan diğer hesaplamalara göre Türkiye'de kayıtdışı ekonominin boyutları 1.5 katrilyon lirayı aşmıştır. Bu rakam 1994 yılında cari fiyatlara göre tahmin edilen GSMH'mızın % 53'üne tekabül etmektedir. 1993 yılında 1.321 katrilyon lira tutan GSMH'nın yaklaşık % 20'lik kısmını, yani 265 milyar TL'sini vergi gelirleri oluşturduğuna göre, ortalama bir hesaplama kayıtdışı faaliyetler nedeniyle asgari 300 trilyon lira yani 9 milyar \$'lık bir vergi kaybı söz konusudur. Kayıtdışı ekonominin milli gelire oranı Fransa, Alman-

ya, Japonya, Norveç, İsviçre ve İngiltere'de % 0- 10 arasında, Belçika, Kanada, İtalya ve ABD'de % 10- 20 arasında, Hindistan'da % 10- 50 arasında Peru'da % 40 olarak hesaplanmıştır. Türkiye'de ise DİE'nin milli gelir hesaplarında bu oranı % 25 olarak görmekteyiz. Ancak, cari fiyatlarla kişi başına GSMH- cari fiyatlarla satınalma gücü paritesine göre kişi başına GSYİH rakamları arasındaki açıklanması gereken fark, Türkiye'de kayıtdışı ekonominin boyutlarının tahmin edilenden daha da geniş olduğunu ifade etmektedir. Türkiye'de her yılın sonunda vergi reformu tartışmaları gündeme gelmektedir. Geçen yıl da, aynı dönemde bir çok konu üzerinde taslaklar hazırlanmış ve ciddi bir reform olarak kabul edilebilecek tek uygulama götürü vergilemenin büyükşehirlerden başlamak üzere kaldırılacağına yönelik kanun olmuştur. Ancak bu kanun yürürlüğe girdikten çok kısa bir süre sonra, Mart ayındaki yerel seçimler dolayısıyla oy endişesine kapılan iktidar tarafından değiştirilerek, götürülünün kaldırılmasına yönelik hükümlerine uygulama süresi ertelenmiştir. Daha sonra yeni vergilerin ihdasına yönelik bir takım düzenlemeler yapılmış, fakat yeni getirilen vergilerin vergilendirilmeyen alanları içermemesi, vergi yükü yüksek gruplar üzerinde ek bir yük oluşturmıştır. Her ne kadar ücretli kesim bu ek vergiler dışında tutulduysa da, 1994 yılı sonunda % 150'leri bulması beklenen enflasyon bu kesim için dolaylı bir ek vergi etkisi yapmıştır. Görünen odur ki, 1994 yılındaki ekonomik bunalımın yükünü kayıtlı kesim çekmiştir. Otomasyonun yaygınlaştığı çağımızda, artık götürü mükellefiyeti vergi idaresine kolaylık sağlıyor diye savunmak da geçerliliğini yitirmiştir. Ayrıca, yaygın eğitim ve öğretim imkanları sayesinde okur- yazar oranı % 80'lere varan bir ülkede gelir vergisi mükelleflerinin üçte birinin götü-

rü olması, kabul edilebilecek, bir husus değildir. Götürülük müessesesi, her türlü politik endişeler bir kenara bırakılarak, büyükşehirler başta olma üzere aşamalı olarak tüm ülkede kaldırılmalıdır. Gelir vergisinde bilhassa zirai kazançlarda ve serbest meslek kazançlarında büyük hacimde bir vergi kaybı mevcuttur. Yapılan hesaplamalarda kayıtdışı ekonominin yaklaşık % 25'inin tarımsal faaliyetlerden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Zirai kazançlarda küçük çiftçi muafiyeti vergi adaletini zedeler bir hal almıştır. Bu müessese de ticari kazançlardaki götürülük gibi zaman içinde kapsamı daraltılarak kaldırılmalıdır. Serbest meslek kazançlarında ise denetim sıkılaştırılmalı ve özellikle mükellefler servetleri ile birlikte yakından takip edilmelidir. Bu aşamada servet beyanı sistemine geri dönüşmesi önemli bir adım olacaktır. Bugün ülkemizdeki gayrimenkul ve taşıt alım satımları kişisel bazda toplu olarak bir merkezde izlenemediğinden genellikle bir kentte meydana gelen işlem, ilgililerin vergi bakımından bağlı bulunduğu ilin vergi dairesinin bilgisi dışında kalabilmektedir. Ayrıca, kişilerin özel harcamaları ve en önemlisi bankadaki tasarrufları ile yine bankada işlem gören ticari muameleleri, menkul kıymet alım satımları da bilgi dışında kalmaktadır. Oysa ki gelişmiş ülkelerde, örneğin Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki bankalarda cereyan eden belli büyüklükten sonraki işlemlerin izlenebilmesi imkan dahilindedir. Hatta ABD örneğinde olduğu gibi herkese bir vatandaşlık numarası verilecek doğumundan ölümüne kadar vergi, sosyal güvenlik, tapu ve emniyetle ilgili tüm işlemleri bu numaradan izlenebilmektedir. Bu durum, o ülke vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini sınırlayıcı bir etken olarak algılanmamaktadır. Türkiye'de de 1995 yılı başından itibaren herkes bir vergi numarası verilecektir, an-

cak ülkemizdeki mevcut mevzuat karmaşasında bu işlemlerin nasıl yürütüleceği herkesçe merak edilmektedir. Diğer taraftan, kayıtdışı faaliyetlerin % 60'lar gibi en büyük kısmının kayıtdışı işçilik faaliyetlerinden oluştuğu tahmin edilmektedir. Bunun nedeni de Türkiye'de ücretler üzerindeki vergi ve sosyal güvenlik tasarruf teşvik primi gibi kesintilerin yüksek olmasıdır. Mevcut uygulamaya göre Türkiye'de işveren durumunda olan gerçek ve tüzel kişilerin işçilerine ödedikleri ücretin yaklaşık % 47'si işçiye, %53'ü devlete gitmektedir. Bu nedenle işletme sahiplerinin kayıtdışı mal ve hizmet hareketlerinden doğan kaynaklarla finanse edebildikleri, bu işçiliklerin gerçek değerleriyle kayda alınabilmesi bakımından ücretler üzerindeki bu vergi ve benzeri yüklerin batı ülkelerindeki oranlara kadar kademeli olarak düşürülmesi faydalı olacaktır. 1995 yılında vergi yükünün dengelenmesi açısından yapılabilecek mali uygulamalardan belki de en önemlisi vergilendirilmeyen alanların vergi kapsamına alınması olacaktır. Ayrıca enflasyonun düşürülmesi de bu süreçten en çok etkilenen ücretli kesimin refah düzeyinde olumlu bir gelişmeye yol açabilecektir. Vergi reformu konusu da artık maliyecilerin konusu olmaktan çıkıp iktidarın konusu haline gelmiştir. İktidar bu konu üzerinde ciddi olarak durmak ve ona göre kendine yeni bir gelir politikası seçmek zorundadır. Buna göre; özelleştirme gibi, vergiler gibi, zararda olan KİT'lerin kapatılması gibi kamu israfının önlenmesi gibi, vergi denetiminin artırılması gibi, kamu gelirleri üzerinde doğrudan etkisi olan konular üzerine hassasiyetle eğilmek artık sosyal bir zorunluluk haline gelmiştir. Aksi takdirde kısa vadeli iç borçlanma senetleri yoluyla kamu açıklarının finansmanı son derece kısır ve gittikçe hacmi büyüyen bir döngüden başka bir şey değildir.□